

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-175>

УДК 336.76

Проблеми фінансового ринку України та шляхи їх подолання

Татарин Н.Б.кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри державних та місцевих фінансів
Львівського національного університету імені Івана Франка**Чоп Т.І.**магістр
Львівського національного університету імені Івана Франка

Стаття присвячена дослідженню проблеми розвитку фінансового ринку та його значення для економічного зростання країни і особливостей державного регулювання фінансового ринку України. Визначено можливі напрями підвищення його ефективності. Проаналізовано структуру фінансового ринку, розглянуто напрями її оптимізації. Визначено необхідні та достатні умови розвитку сегментів фінансового ринку України. Досліджено стан інфраструктури фінансового ринку.

Ключові слова: фінансовий ринок, економіка, фінансовий сектор, фінансова послуга.

Татарын Н.Б., Чоп Т.И. ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Статья посвящена исследованию проблемы развития финансового рынка и его значения для экономического роста страны и особенностей государственного регулирования финансового рынка Украины. Определены возможные направления повышения его эффективности. Проанализирована структура финансового рынка, рассмотрены направления ее оптимизации. Определены необходимые и достаточные условия развития сегментов финансового рынка Украины. Исследовано состояние инфраструктуры финансового рынка.

Ключевые слова: финансовый рынок, экономика, финансовый сектор, финансовая услуга.

Tataryn N.B., Chop T.I. PROBLEMS OF THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE AND THEIR WAYS OF DEVELOPMENT

The article is devoted to the study of the problem of the development of the financial market and its importance for the country's economic growth and the peculiarities of the state regulation of the financial market of Ukraine, and possible ways of increasing its efficiency. The analysis of the structure of the financial market and the directions of its optimization are considered. The necessary and sufficient conditions for the development of segments of the financial market of Ukraine are considered. An analysis of the state of the financial market infrastructure is made.

Keywords: financial market, economy, financial sector, financial service.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах формування засад ринкової економіки в Україні все більшого значення набуває наявність ефективно організованого фінансового ринку, який є особливим та необхідним середовищем її успішного функціонування, а також розвитку соціальної сфери. Фінансовий ринок виник в результаті появи потреби додаткової форми мобілізації коштів для фінансового забезпечення розвитку економіки держави, але він також є певним фінансовим барометром економіки, який ефективно працює за низьких темпів інфляції, стабільної законодавчої та нормативної бази, сприятливого політичного клімату та певного балансу інтересів у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми розвитку фінансо-

вого ринку та його значення для економічного зростання країни приділяється значна увага як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Серед вітчизняних науковців, які займаються розглядом цієї проблеми, слід виділити таких, як Л.М. Алексєнко, О.І. Барановський, О.Д. Василик, О.В. Герасименко, В.М. Гриньова, Б.А. Карпінський, Г.А. Крамаренко, О.В. Любка, І.О. Лютий, В.М. Опарін, В.М. Шелудько, С.П. Ярошенко, що присвятили роботи питанням місця та ролі фінансового ринку як складової фінансової системи країни; Н.В. Блага, Д.П. Богиня, М.О. Бурмака, В.М. Геєць, Є.М. Григоренко, О.Д. Данілов, Г.В. Задорожній, О.М. Іваницька, В.В. Ларцев, що вивчали державне регулювання фінансового ринку; А.П. Вожжов, А.О. Єпіфанов, А.М. Єрмошенко, М.М. Єрмошенко, О.В. Козьменко, С.М. Козь-

менко, Ю.С. Конопліна, О.В. Лилик, М.І. Макаренко, М.І. Савлук, І.В. Сало, що досліджували розвиток фінансового посередництва; В.А. Кажан, З.О. Луцишин, О.В. Любка, Н.В. Стукало, В.С. Шафран, що розглядали розвиток вітчизняного фінансового ринку як складову світового фінансового ринку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вдосконалення теоретичних та методологічних положень, формування науково-методичного забезпечення ефективного функціонування та стратегічного розвитку фінансового ринку країни.

Відповідно до мети дослідження сформовано такі завдання:

- розкриття змісту та економічної сутності категорії «фінансовий ринок» як складової фінансової системи, визначення його впливу на стимулювання економічного зростання;
- дослідження ролі та місця фінансового ринку України в системі ринкових економічних відносин;
- дослідження особливостей державного регулювання фінансового ринку України, визначення можливих напрямів підвищення його ефективності;
- аналіз структури фінансового ринку, визначення напрямів її оптимізації;
- визначення необхідних та достатніх умов розвитку сегментів фінансового ринку України;
- дослідження стану інфраструктури фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна архітектура економіки значною мірою ґрунтується на фінансовій основі. Ця обставина має об'єктивну природу та зумовлюється динамічними характеристиками розвитку фінансових ринків. Фінансовий сектор є однією з найважливіших ланок національної економіки.

Вивчення спектру питань розвитку фінансових ринків належить до проблематики, що є постійно важливою в дослідницькому середовищі.

Вітчизняний фінансовий ринок вважається невід'ємним атрибутом сучасної ринкової економіки України. В політико-економічному значенні він є ринком, на якому визначаються попит та пропозиція на різноманітні фінансові ресурси. Це ринок, на якому є продавець та покупець, товар, що продається та купується. Однак цей товар особливий, адже ним є гроші, надані в тимчасове або постійне користування. О.Д. Василик вважає, що фінансовий ринок – це винятково складна структура

з великою кількістю учасників, а саме фінансових посередників, споживачів фінансових послуг (юридичні, фізичні особи, держава), які вступають в економічні відносини, оперуючи різноманітними фінансовими інструментами [1].

Характерною особливістю вітчизняного фінансового ринку є те, що ці відносини реалізуються на етапах розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів і коштів здійснюваного процесу розширеного відтворення. Отже, фінансовий ринок слід розглядати як специфічну сферу грошових відносин, що виникають у процесі руху фінансових фондів між державою, юридичними та фізичними особами за допомогою спеціалізованих фінансових інститутів [8].

З огляду на незначний період функціонування фінансовий ринок України порівняно з ринками економічно розвинутих країн має певні недоліки, які слід усунути, але для цього необхідно ретельно дослідити тенденції, що склалися в межах вітчизняного та міжнародного фінансового ринку. Формування ефективного фінансового ринку вимагає цілісного підходу та погоджених рішень щодо стратегії його розвитку.

Актуальність цього напряму дослідження обумовлена низкою причин. По-перше, потребою обґрунтування дослідження проблем, що мають місце на фінансовому ринку України. По-друге, відсутністю у вітчизняній науці теоретичних розробок правового характеру, що визначають здійснення регулювання фінансового ринку. В науку й освіту проникають різноманітні зарубіжні управлінські доктрини, які не враховують специфіку українського ринку та національні соціокультурні традиції. По-третє, багаторічним досвідом відчуження людей від власності та бізнесу, що блокує можливості продуктивного менеджменту, особливо в базових традиційних галузях української економіки. По-четверте, потребою в ефективних практичних рекомендаціях стосовно подальшого розвитку та становлення фінансового ринку України [6].

Виходячи з цього, можемо виділити три найактуальніші проблеми, вирішення яких забезпечить нормальне функціонування цього ринку:

- проблема мобілізації ресурсів;
- нерозвиненість та недосконалість фінансової системи;
- відсутність узгодженого законодавства.

В Україні фінансовий ринок почав розвиватися з 1992 р. у формі акцій акціонерних това-

риств та депозитних сертифікатів комерційних банків. Звичайно, за такий короткий час у формуванні фінансового капіталу та розвитку фінансового ринку очікувати більш-менш помітних результатів не можна. Сучасний рівень розвитку в країнах з класичною ринковою економікою став результатом тривалої еволюції ринкових відносин протягом кількох десятиліть.

Сьогодні, коли темп зростання світової економіки, зокрема економіки розвинених країн, уповільнюється, інвестиції в країни з перехідною економікою з огляду на значний потенціал зростання такої економіки є досить привабливими.

Проблема українського ринку фінансових послуг полягає у відсутності в нього фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного попиту з боку реального сектору економіки. Відповідно, вирішення цієї проблеми передбачає створення умов, які б дали змогу додатково залучити внутрішні фінансові ресурси, зокрема заощадження населення та «тіньовий капітал», до інвестиційної діяльності, а також створити привабливі умови для іноземних інвесторів.

Однією з важливих проблем є проблема мобілізації ресурсів, яку можна вирішити такими методами:

– розгляд банків як об'єктів акумулювання фінансового капіталу (якщо раніше банків в Україні було занадто багато, через що фінансові ресурси були досить розпорощеними, то в умовах світової кризи їх кількість значно зменшилась, що стимулювало групування ресурсів; крім того, значна частина коштів сьогодні перебуває в безготівковій формі, обслуговуючи «тіньовий» капітал);

– акумулювання та інвестування фінансового капіталу, що здійснюють різноманітні учасники фондового ринку (інвестиційні компанії та фонди, трастові компанії (довірчі товариства)).

Саме тому формування фінансового ринку, здатного до ефективної мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів та спроможного утримувати конкурентні позиції на глобальному ринку капіталів, є надзвичайно важливим для будь-якої держави.

Сьогодні в Україні одними з головних проблем економічного розвитку є нерозвиненість та недосконалість фінансової системи. Оскільки сьогодні фінансово-економічна ситуація в Україні є складною та неоднозначною, проблема пошуку шляхів її стабілізації залишається досить актуальною. Це виявляється

в низькому рівні капіталізації банків України, як наслідок, свідчить про їхню низьку конкурентоздатність з іноземними банками, кількість яких на українському фінансовому ринку поступово збільшується.

Водночас в умовах структурно-технологічної незбалансованості економіки, монополізації виробництва, катастрофічної зношеності основних фондів, посилення інфляції відбувається активна диференціація платоспроможного попиту, адже основна маса нагромаджень сконцентрована у фінансовому секторі економіки та підприємств нефінансового сектору, що спеціалізуються у сфері обміну.

Під час останніх подій в Україні спостерігається економічна криза, яка характеризується насамперед хронічною незбалансованістю бюджетних доходів та видатків, активним зростанням державної заборгованості, нераціональною структурою бюджетних витрат, неоптимальним рівнем податкових вилучень для формування бюджетів усіх рівнів. Основними напрямками подолання фінансової кризи можуть бути запровадження жорсткого режиму економії щодо витрачання бюджетних коштів; визначення доцільності фінансування деяких соціальних витрат; зменшення обсягів фінансових запозичень для покриття дефіциту державного бюджету; вдосконалення інструментів залучення до інвестиційної сфери особистих накопичень населення; оптимізація рівня податкових вилучень до бюджету тощо [6].

Для підвищення дієвості фінансової системи необхідно терміново впроваджувати елементи фінансової та стабілізаційної політики, пріоритетними напрямками якої мають бути оптимізація ефективності фінансування завдань, які належать до сфери компетенції держави та місцевої влади; розвиток страхових механізмів пенсійного забезпечення, медичного обслуговування, страхових принципів фінансування отримання вищої та спеціальної освіти; заохочення комерційного кредитування суб'єктів господарської діяльності; заохочення розвитку механізмів випуску корпоративних облігацій, розрахованих як на внутрішній, так і на зовнішній ринки; цілеспрямований розвиток інститутів та інструментів фондового ринку [5].

Фінансовий ринок в Україні відіграє дуже важливу роль, оскільки має суттєвий вплив на розвиток усіх секторів економіки нашої держави. Наприклад, ефективний страховий ринок, пенсійні фонди та небанківський сектор допомагають в розвитку економічних

процесів для суспільства. Сьогодні розвиток фінансового сектору в Україні визначається Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 р., Угодою про співробітництво між Україною та ЄС, Меморандумом про економічну та фінансову політику тощо. Однак, на жаль, прописані там заходи мають переважно лише технічний характер та не дають змогу повністю відкрити весь потенціал фінансового сектору в економіці нашої країни.

Поняття «фінансовий ринок» сьогодні вивчає багато науковців, тому його трактування є різноманітним. На нашу думку, твердження, надане О.Д. Василюком, найкраще розкриває сутність цього поняття [1].

Отже, фінансовий ринок – це механізм перерозподілу фінансових ресурсів між суб'єктами підприємницької діяльності, державою та населенням, між учасниками бюджетного процесу, деякими міжнародними фінансовими інституціями.

Нині найефективнішими учасниками фінансового ринку України є комерційні банки та страхові компанії [7]. Саме ці учасники формують найбільш істотну частку фінансових ресурсів. Станом на січень 2017 р. кількість працюючих банків зменшилася зі 180 установ у 2014 р. до 96. Величина збитків за останній рік зросла на 8% [5].

Згідно з аналізом економістів покриття страхового поля в Україні сьогодні складає 5%, коли в розвинутих країнах Європи воно становить близько 90%. Це свідчить про велику кількість невикористаних резервів. Причиною може бути неефективне функціонування національної економіки [7].

Дані Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг дають змогу дійти висновку, що фінансовому ринку України притаманний низький рівень капіталізації [6]. Причинами цього є незбалансована система введення підприємницької діяльності, низька ефективність корпоративного управління тощо.

Загальні рекомендації щодо покращення фінансового ринку не принесуть високої ефективності. Покращення необхідно розглядати для кожного учасника фінансового ринку індивідуально.

Для банківських та небанківських установ необхідно підвищити роль та розширити функції наглядових рад. Також необхідно покращити систему гарантування вкладів населення, оскільки сьогодні довіра до великої кількості банківських установ перебуває

на дуже низькому рівні. Для страхових компаній необхідно запровадити накопичувальну систему пенсійного забезпечення [7]. Це суттєво розширить фінансовий інструментарій на внутрішньому ринку.

Ще однією проблемою, що впливає на розбалансованість фінансового ринку є неузгодженість законодавства. Для її вирішення в Україні слід впровадити цілісну довгострокову стратегію розвитку фінансового сектору України, а також для координації дій різних органів влади у сфері вжиття заходів щодо розвитку фінансового сектору [2].

Фінансовий ринок, згідно з дослідженнями О.Д. Василюка, – це механізм перерозподілу фінансових ресурсів між окремими суб'єктами підприємницької діяльності, державою та населенням, між учасниками бюджетного процесу, деякими міжнародними фінансовими інституціями. Згідно з даними Національного банку України результат діяльності банків України на кінець 2014 р. склав 52 966 млн. грн., а на кінець 2015 р. – 57 283 млн. грн., тобто у 2015 р. збитки банків України зросли на 8%. Варто відзначити, що 63 з 96 працюючих банків України станом на січень 2017 р. одержали прибуток на загальну суму 10,817 млрд. грн., а 31 банк спрацював зі збитками на загальну суму в 169,299 млрд. грн. Негативні тенденції спостерігались також на фондовому ринку України. Так, на початку 2017 р., коли кризові явища у фінансовому секторі тільки набувають обертів, загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, становив 3,61 млрд. грн., що менше на 7,37 млрд. грн. порівняно з відповідним періодом 2016 р.

Розвиток ринку цінних паперів України відбувається надзвичайно повільними темпами. Це можна пояснити такими причинами:

- недосконалість чинного законодавства, постійні зміни в ньому;
- нерозвиненість інфраструктури ринку фінансових послуг;
- висока частка тіньової економіки;
- корупція в усіх сферах діяльності;
- незахищеність прав учасників цього ринку;
- відсутність дієвих механізмів покарання за недотримання чинного законодавства України.

З усієї кількості небанківських фінансово-кредитних установ домінуючі позиції на фінансовому ринку займають страхові компанії, які кількісно хоч і посідають не перше місце,

проте акумулюють понад 53,1% всіх активів та мають значний потенціал для сприяння сталому розвитку вітчизняного підприємництва шляхом розміщення страхових резервів у реальному секторі економіки [9].

За умов глобальної інтеграції ринків фінансових послуг надзвичайно важливим завданням для кожної країни є забезпечення функціонування конкурентоспроможного ринку фінансових послуг. Відсутність узгодженого законодавства та ефективних принципів регулювання діяльності небанківських фінансових установ є однією із серйозних проблем розвитку фінансового сектора загалом.

Основними цілями діяльності цієї стратегії мають бути:

- створення ефективної системи регулювання діяльності небанківських фінансових установ, зокрема тих їх видів, щодо яких не існує чіткого та повноцінного законодавчого поля, а також відсутній орган регулювання та нагляду;

- створення узгодженого законодавства та стабільного політичного й економічного середовища;

- розроблення та узгодження концепції створення та діяльності незалежного органу регулювання діяльності небанківських фінансових установ; цей документ має визначати засади створення та діяльності органу регулювання та нагляду, його функції та механізми їх реалізації;

- розроблення та узгодження концепції розвитку законодавчого поля фінансового сектору; ця концепція має передбачати стратегію розроблення та прийняття низки законопроектів, що регламентують діяльність окремих видів небанківських фінансових установ та доповнюють вже наявну законодавчу базу щодо фондового ринку та банківського сектору;

- розроблення та прийняття єдиної стратегії розвитку фінансового сектору України, визначення в її рамках довготермінової про-

грами, спрямованої на створення сприятливих умов для розвитку небанківського фінансового сектору загалом та видів небанківських фінансових установ зокрема [4].

Висновки з цього дослідження. Фінансовий ринок – це важлива та невід’ємна складова частина ринку країни, що є системою руху, розподілу та перерозподілу грошових коштів за посередництва фінансових інституцій, які охоплюють сукупність усіх грошових ресурсів країни, що перебувають у постійному русі та змінюються під впливом співвідношення попиту та пропозиції на ці ресурси з боку найрізноманітніших суб’єктів економіки. Загалом подальший розвиток фінансового ринку України відкриває перед банками значні можливості та перспективи збільшення обсягів діяльності. Проте в умовах загострення конкуренції на фінансовому ринку не менш актуальним є пошук банками нових, нетрадиційних форм діяльності, які б дали змогу значно розширити спектр банківських операцій та коло клієнтів, що, зрештою, приведе до подальшого розвитку системи фінансового ринку України.

Однією з найважливіших цілей нинішнього етапу розвитку економіки країни є втілення обґрунтованих та системних реформ у фінансовому секторі для забезпечення додаткових джерел фінансування економічного зростання. Це вимагає розроблення та послідовного впровадження довгострокової комплексної стратегії розвитку фінансового сектору України з огляду на наявні економічні реалії та стратегічні пріоритети України в умовах глобалізації світових фінансових ринків.

Таким чином, щоб вирішити основні проблеми фінансового ринку, слід здійснювати постійний моніторинг діяльності фінансових установ, ліквідувати неплатоспроможні фінансові установи, оздоровити фінансову систему, забезпечити функціонування системи ефективного нагляду, що дасть змогу ефективно працювати всій фінансовій системі загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Василик О.Д. Теорія фінансів: навч. посібник. Київ: Центр навч. літ., 2005. 480 с.
2. Чугунов І., Павелко А., Канева Т. та ін. Державне фінансове регулювання економічних перетворень / за заг. ред. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 376 с.
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/bank/stat/count.php>.
4. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку/ URL: <http://www.nssmc.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. URL: <http://nfp.gov.ua>.
7. Шишпанова Н.О., Іванов А.О. Фінансовий ринок: сучасний стан, проблеми на перспективи розвитку. *Modern Economics*. 2017. № 1. С. 66–72.

8. Лоза М.О. Перспективи розвитку вітчизняного фінансового ринку та його вплив на економічний розвиток України. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=1922>.

9. Пилипчак Н.В. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку фінансових послуг України. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3384>.

REFERENCES:

1. Vasilik O.D. Theory of Finance: Teach. manual / O.D. Vasilik. – K.: Center for teaching. summer, 2005. – 480 p.
2. State financial regulation of economic reforms / I.Ya. Chugunov, A.V. Pavelko, T.V. Kanev and others; per community ed. A.A. Mazaraki – Kyiv: Kyiv. nats trad.-ekon. Unt., 2015. – 376 pp.
3. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <https://index.minfin.com.ua/bank/stat/count.php>.
4. Official site of the National Commission on Securities and Stock Market [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.nssmc.gov.ua>.
5. Official site of the National Bank of Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Official site of the National Commission for the Regulation of Financial Services Markets [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://nfp.gov.ua>.
7. Shishpanova N.O. Financial market: the current state, problems on the prospects of development. / N.O. Shishpanova, A.O. Ivanov // Modern Economics, № 1 (2017). P. 66–72.
8. Loza M.O. Perspektyvy rozvytku viitchyzn'anogo finansovogo rynku ta iogo vplyv na ekonomichnuj rozvytok Ukrainy. Electronic resource. – Access mode: <http://libfor.com/index.php?newsid=1922>
9. Pylypchak N.V. Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku rynku finansovyh poslug Ukrainy. Electronic resource. – Access mode: <http://libfor.com/index.php?newsid=3384>.